

## **‘Dat zij allen één zijn’. Johannes 17 nader beschouwd.**

Katholieke vereniging voor oecumene in het kader van de Bijbel10daagse  
's-Hertogenbosch, 27 oktober 2005

Door Brouns-Wewerinke

### **1. Opbouw en thematiek van Johannes 17**

17,1-10	thema 1: de relatie Jezus - God motiefwoorden: <i>verheerlijken, heerlijkheid</i>
17,11-19	thema 2: Jezus' heengaan en zijn testament voor de leerlingen motiefwoord: <i>heiligen</i>
17,20-26	thema 1 en 2 verbonden motiefwoorden: <i>liefhebben, liefde</i>

### **2. Enkele verbanden met andere passages in Johannes**

met name Joh 10 en Joh 14-16

### **3. Aanvullende opmerkingen en citaten**

Meister Eckhart (1260-1327/28) in zijn preken over de eenheid tussen God en mens.

Martin Buber (1878-1965) in 'Ich und du' over het Johannesevangelie m.b.t. de vraag wat Johannes bedoelt wanneer hij Jezus laat zeggen: 'Ik en de vader, wij zijn één'.

## Johannes 17 in een letterlijke vertaling

- 1 Toen Jezus dit gezegd had, sloeg hij zijn ogen op naar de hemel en sprak:  
'Vader, het uur is gekomen; *verheerlijkt* uw zoon, opdat de zoon u *verheerlijkt*,
- 2 zoals gij hem volmacht hebt gegeven over alle vlees,  
opdat alwat gij hem hebt gegeven, hij hen geeft: eeuwig leven.
- 3 Dit is het eeuwige leven: dat zij u kennen, de ene waarachtige God  
en hem die gij gezonden hebt, Jezus Christus.
- 4 Ik heb u *verheerlijkt* op aarde door het werk te voltooien dat gij mij gegeven hebt om te doen;
- 5 en nu, *verheerlijkt* mij, gij vader, bij uzelf,  
met de *heerlijkheid* die ik bezat bij u voordat de wereld bestond.
- 6 Ik heb uw naam geopenbaard aan de mensen die gij mij hebt gegeven uit de wereld.  
Zij waren van u en aan mij hebt gij hen gegeven en uw woord hebben zij bewaard.
- 7 Nu erkennen zij dat alles wat gij mij hebt gegeven van bij u is;
- 8 want de dingen die gij mij hebt gegeven, heb ik aan hen gegeven,  
zij hebben ze aangenomen en zij erkennen waarlijk dat ik van u ben uitgegaan  
en zij geloven dat gij mij hebt gezonden.
- 9 Ik vraag het voor hen, niet voor de wereld vraag ik het,  
maar voor hen die gij mij hebt gegeven, want zij zijn van u.
- 10 Alles wat van mij is, is van u en het uwe is van mij, en ik ben *verheerlijkt* in hen.
  
- 11 Niet meer ben ik in de wereld, zij zijn in de wereld en ik ga naar u.  
*Heilige vader, bewaar hen in uw naam die gij mij gegeven hebt,*  
**opdat zij één zijn zoals wij.**
- 12 Toen ik met hen was heb ik hen bewaard in uw naam die gij mij gegeven hebt,  
ik heb gewaakt en niemand van hen is verloren gegaan,  
behalve de zoon van de verlorenheid, opdat de Schrift vervuld zou worden.
- 13 Nu ga ik naar u en dit zeg ik in de wereld,  
opdat zij mijn vreugde volledig vervuld in zichzelf bezitten.
- 14 Ik heb hun uw woord gegeven en de wereld heeft hen gehaat,  
want zij zijn niet van de wereld, zoals ik niet van de wereld ben.
- 15 Ik vraag niet dat gij hen wegneemt uit de wereld, maar dat gij hen bewaart voor het kwaad.
- 16 Niet van de wereld zijn zij, zoals ik niet van de wereld ben.
- 17 *Heilig* hen in de waarheid; uw woord is waarheid.
- 18 Zoals gij mij gezonden hebt naar de wereld, zo ook zend ik hen naar de wereld.
- 19 En ter wille van hen *heilig* ik mijzelf, opdat ook zij *geheiligd* mogen worden in waarheid.
  
- 20 Niet voor hen alleen vraag ik het, maar ook voor hen die door hun woord in mij geloven,  
21 **opdat zij allen één zijn, zoals gij, vader, in mij bent en ik in u,**  
**opdat ook zij in ons zijn,** opdat de wereld gelooft dat gij mij hebt gezonden.
- 22 En ik heb de *heerlijkheid* die gij mij hebt gegeven, aan hen gegeven,  
**opdat zij één zijn zoals wij één zijn;**
- 23 **ik in hen en gij in mij, opdat zij volkomen worden tot één,**  
opdat de wereld erkent dat gij mij gezonden hebt  
en hen hebt *liefgehad* zoals gij mij hebt *liefgehad*.
- 24 Vader, wat gij mij gegeven hebt, wil ik dat waar ik ben, ook zij zullen zijn met mij,  
opdat zij mijn heerlijkheid mogen zien,  
die gij mij gegeven hebt toen gij mij liefhad vóór de grondlegging van de wereld.
- 25 Rechtvaardige vader, ook al kent de wereld u niet, ik ken u,  
en zij hier erkennen dat gij mij gezonden hebt;
- 26 en ik heb hun uw naam bekend gemaakt en ik zal hem bekend maken,  
opdat de *liefde* waarmee gij mij hebt *liefgehad* in hen mag zijn en ik in hen.'

## Context

Joh 17 maakt deel uit van Joh 13-17: de laatste maaltijd van Jezus met zijn leerlingen en de voetwassing, gevolgd door de afscheidsrede van Jezus vóór zijn dood. Maar in Joh 17,1 begint ook iets nieuws. Tot dan richt Jezus het woord tot zijn leerlingen en hij eindigt met 16,33: 'Houd moed, ik heb de wereld overwonnen'. Met deze uitspraak neemt Jezus een voorschot op de toekomst. Vanaf 17,1 richt hij zich tot God die hij vader noemt.

In Joh 18,1 begint een nieuwe passage, nu weer narratief van karakter: Nadat hij dit gezegd had, ging Jezus weg met zijn leerlingen naar de overkant van de winterbeek Kedron waar een tuin was ...

### 1. Opbouw en thematiek van Johannes 17

- A. 17,1-10      thema 1: de relatie Jezus - God  
                    motiefwoorden: *verheerlijken*, *heerlijkheid* (zes keer, verder nog twee keer in C.)
- B. 17,11-19    thema 2: Jezus' heengaan en zijn testament voor de leerlingen  
                    motiefwoord: *heiligen* (alleen in dit gedeelte, drie keer en God wordt aangesproken als heilige vader)
- C. 17,20-26    thema 1 en 2 verbonden  
                    motiefwoorden: *liefhebben*, *liefde* (alleen in dit deel, vijf keer)

In Joh 17 als geheel komen de woorden 'zenden', 'geven', 'woord', 'wereld', 'naam' en '(er)kennen' veelvuldig voor.

Argumenten voor deze opbouw:

- 1.      het vocabulaire
- 2.      inhoudelijk / thematisch
- 3.      B en C beginnen met dezelfde zinsnede; in B enkelvoudig, in C herhaald en meer uitgewerkt.

**17,11: opdat zij één zijn zoals wij**

**17,21: opdat zij allen één zijn, zoals gij, vader, in mij bent en ik in u,  
opdat ook zij in ons zijn**

**17,22: opdat zij één zijn zoals wij één zijn;**

**17,23 ik in hen en gij in mij, opdat zij volkomen worden tot één**

Verdeling van persoonlijke voornaamwoorden over de drie delen:

#### 1-10

Jezus en God samen: 49

Jezus: 23

God: 26

de leerlingen: 15

#### 11-19

Jezus en God samen: 31

(1 keer 'wij': dubbel  
geteld)

Jezus: 19

God: 13

de leerlingen: 18

#### 20-26

Jezus en God samen: 44

(1 keer 'ons' en 1 keer  
'wij': dubbel geteld)

Jezus: 26

God: 20

de leerlingen: 16

## Thema en motiefwoorden van de drie delen en hun betekenis

### A. De relatie Jezus-God

**17,3:** Dit is het eeuwige leven: dat zij u kennen, de ene waarachtige God en hem die gij gezonden hebt, Jezus Christus.

Eeuwig leven is God kennen en in één adem Jezus kennen als de gezondene van Godswege. 'Kennen' betekent niet alleen met het verstand kennen, weten, inzien, maar evenzeer met de zintuigen, met het gevoel, met het hart. Het Hebreeuwse woord voor 'kennen' is 'jada' en betekent ook 'liefhebben', soms liefhebben in striktere zin: 'gemeenschap hebben'. Genesis 4,1: 'Adam kende Eva zijn vrouw en zij werd zwanger en baarde Kain'. Het Griekse werkwoord 'ginôskô' heeft in de bijbel dezelfde connotaties. Lucas 1,34: Maria sprak tot de engel: 'hoe zal dat zijn, daar ik geen man beken?'

Eeuwig leven is God kennen en Jezus Christus kennen als de gezondene, is deelhebben aan de verbondenheid tussen God en Jezus (vgl. 13,8)

Motiefwoorden: Heerlijkheid / verheerlijken, doxa / doxazô

In Tenach duidt de term kawod, waarvan doxa de Griekse vertaling is in de LXX, de aanwezigheid van God aan, zichtbaar als wolk of als vuurzuil.

**Ex 40,34:** *Toen overdekte de wolk de tent van samenkomst en vulde de heerlijkheid (kawod) van JHWH de verblijfplaats (misjkan).*

De aanwezigheid van God is in Exodus nauw verbonden met het verblijven / wonen van God in de tent van samenkomst, de voorloper van de tempel in Jeruzalem.

**Ex 25,8-9:** *Zij zullen voor mij een heiligdom maken en Ik zal in hun midden wonen (sjakan). Gij zult het maken overeenkomstig alles wat Ik u toon, het model van de verblijfplaats (misjkan) en het model van al zijn gerei.*

In LXX **2 Kron 7,1-3** staat drie keer dat de 'heerlijkheid van de Heer' de (door koning Salomo) pasgebouwde tempel vulde. Vers 2 luidt: 'En de priesters konden de tempel van de Heer niet binnengaan op dat tijdstip, want de heerlijkheid van de Heer vulde de tempel.'

**Joh 1,14** is een verwijzing naar het wonen van God temidden van de mensen en naar Gods heerlijkheid als Zijn zichtbare aanwezigheid. De terminologie is identiek.

*Het woord is vlees geworden en het heeft onder ons zijn tent opgeslagen (skènoô), wij hebben zijn heerlijkheid (doxa) aanschouwd, een heerlijkheid als van de eniggeborene van de vader, vol van genade en waarheid.*

Wonderlijk genoeg zijn de medeklinkers in het Hebreeuws en in het Grieks van sjakan resp. skènoô identiek. In hoeverre het woord 'Sjechina' als uitdrukking voor Gods aanwezigheid meeklinkt in Joh 1,14 is moeilijk te beoordelen, omdat dit een na-bijbelse term is.

[vertaling NBV van doxa: grootheid en in 17,5 verheerlijken: tot majesteit verheffen (ook in 12,23). Jammer]

Jezus is de woonplaats, de vindplaats van God. In hem is God aanwezig. Daarover gaat het in Johannes, in steeds andere bewoordingen en in steeds andere literaire genres. In de proloog als poëzie in een combinatie van Grieks-filosofisch gedachtegoed en joodse wijsheidsliteratuur. Daarna vertellend, dan weer redenerend, soms redetwistend met tegenstanders of met mensen die het niet begrijpen, vervolgens als redevoering en dan weer als vertelling. Steeds gebruik makend van ironie en metaforen als stijlfiguren om de boodschap duidelijk te profileren.

Jezus legt God uit, staat letterlijk in Joh 1,18. Jezus is de exegeet van God..

Jezus verheerlijkt God, hij stelt God present. Jezus wijst de weg naar God, hij is de toegang tot God. Dat is hij en dat doet hij tijdens zijn leven en ten volle door zijn dood, wanneer hij terugkeert naar zijn oorsprong.

**Jezus' uur** is het uur van zijn dood (13,1) is het uur van zijn verheerlijking (12,23)

Het gebed van Jezus tot God die hij Vader noemt als uiting van de intimiteit van de verhouding, begint in 17,1 met de vraag om hem, zijn zoon, te verheerlijken. Jezus vraagt God om in hem aanwezig te zijn. De relatie tussen God en Jezus is wederkerig.

17,4-5 Jezus verheerlijkt God op aarde door zijn opdracht te voltooien, dat is: zijn leven geven (10,18; 19,30). Nu het zover is, vraagt hij God om hem op te nemen in de goddelijke werkelijkheid waarin Jezus als het Woord, de logos, deelde in den beginne.

## B. Jezus' testament

Motiefwoord: hagiazô: heiligen

In Joh 10,36 – in de context van het Inwijdingsfeest, plaats van handeling is de tempel, de Zuilengang van Salomo – zegt Jezus dat hij door de vader 'geheiligd' is (Willibrordvertaling 'uitverkoren', NBV 'geheiligd') en naar de wereld gezonden. Hetzelfde Griekse werkwoord staat twee keer in LXX Num 7,1 voor Mozes' wijding / heiliging van het tabernakel: skènè. Mozes zalft en heiligt het tabernakel en alle toebehoren en hij zalft en heiligt het altaar met alle toebehoren.

Joh 1,14 klinkt behalve in het motief van de heerlijkheid van God ook door in het motief van het heiligen van de tempel. Jezus is de nieuwe tempel, de nieuwe vindplaats van Gods aanwezigheid onder de mensen.

'Heiligen' komt voor in Joh 10,36; 17,17.19<sup>2</sup>, verder niet in Johannes.

Dat Gods naam heilig is, is voor elke jood evident. De naam is een omschrijving van God. In Tenach komt dit thema herhaaldelijk aan de orde, bijv. Jes 57,15; Psalm 99,3; 111,9. Het Nieuwe Testament zet de traditie van de heiligheid en de heiliging van Gods naam door: bijv. Lc 1,49 (Magnificat) en de bede in het onzevader: 'uw naam worde geheiligd', Mt 6,9; Lc 11,2.

Jezus' dood is de ultieme heiliging van God(s naam). Kiddoesj haSjem: de heiliging van de Naam is in de joodse traditie een term geworden voor martelaarschap als uiterste consequentie van gehoor geven aan God en niet buigen voor afgoden, in welke vorm dan ook. Macht, aanzien, geld en goed, noem maar op. Sterven om te leven. Als de graankorrel niet valt in de aarde en sterft, brengt hij geen vrucht voort ... 12,24 volgt betekenisvol op het eerder genoemde 12,23.

Dat Jezus' dood en zijn heiliging samenhangen staat in **17,19**: *ter wille van* hen heilig ik mijzelf. Hiermee doelt Jezus op zijn naderende dood. Het woord *huper*: ter wille van, voor, ten behoeve van, wordt in Joh bijna altijd (6,51; 10,11.15; 11,50.51.52; 15,13; 18,14) gebruikt in de context van Jezus' dood. Verder nog in 1,30; 11,4 (indirect eveneens betrekking op Jezus' dood); 13,37.38 (Petrus die zegt zijn leven te willen geven voor Jezus, maar ....)

**17,19**: Jezus' dood is de heiliging van zichzelf met heiligende gevolgen voor de leerlingen. Dit is een opmerkelijke formulering. Ook al komt de naam van God in Joh 17 regelmatig voor, Johannes verbindt het heiligen niet met de naam, maar met Jezus zelf. Hierdoor geeft Johannes een eigen, specifiek accent aan het vertrouwde thema van de heiliging van de naam. Enerzijds legt hij het verband met de gedachte van Jezus als de nieuwe tempel, een gedachte die eerder in het evangelie naar voren kwam en die nu weer wordt opgeroepen door het werkwoord 'heiligen', anderzijds legt hij door deze verbinding de nadruk op de verbondenheid tussen Jezus en God.

De eenheid van Jezus en God is de basis voor de eenheid van de leerlingen, met God, met Jezus en met elkaar. Let wel: éénheid is niet hetzelfde als identificatie. Johannes legt Jezus en God dicht bij elkaar, soms lijkt het of de grenzen vervagen, maar Jezus blijft de gezondene, de zoon en God blijft de zender, de vader. Uit het gegeven dat Jezus bidt tot God, zijn vader, blijkt dat Jezus en God niet samenvallen, zelfs niet in het Johannesevangelie.

### C. Eenheid en liefhebben

We gaan nog een stapje verder.

**17,20** Niet alleen de leerlingen, ook wij

**17,21** Eenheid wil zeggen: God in Jezus en Jezus in God en wij in hen.

**17,22-23** Jezus geeft Gods heerlijkheid, Zijn aanwezigheid door aan ons, met de bedoeling de éénheid die Jezus en God kenmerkt, te ervaren en volkomen te bereiken: Jezus in ons en God in Jezus.

Misschien is de tekst over de eenheid tot hier toe weinig concreet. Maar nu wordt die eenheid ingevuld: het is liefhebben. Het verband tussen **17,5 en 17,24** maakt duidelijk dat Gods heerlijkheid ook kan worden omschreven als liefhebben, een werkwoord dus (het boek van Rabbi David Cooper over joodse mystiek heet niet voor niets: 'God is een werkwoord', Deventer 1998). En **17,26** laat zien dat Gods liefde die in Jezus is, ook in ons is en dat dat hetzelfde is als Jezus in ons.

Mystieke taal mag dan niet rationeel-logisch zijn, Johannes geeft hier bijna een wiskundige vergelijking. De eerste Johannesbrief bouwt hierop voort. Daar staat letterlijk: God is liefde (**1 Joh 4,8.16**). Deus caritas est.

## 2. Enkele verbanden met andere passages in Johannes

met name Joh 10 en Joh 14-16

Johannes **10,11-18**. Het beeld van Jezus als herder voor de schapen. Jezus kent zijn schapen en zij kennen hem, zoals de vader Jezus kent en Jezus de vader. Jezus geeft zijn leven voor zijn schapen. In 10,16 verbreding van de kudde. Zijn leven geven is Jezus' opdracht en de basis voor Gods liefde.

**10,27-30**.

**14,31**: Jezus heeft God lief en voert zijn opdracht uit.

In Joh 15 dezelfde inhoud van verbondenheid, andere vorm, ander beeld.

Wijngaardenier, wijnstok, ranken. **15,1-17**: vrucht dragen is liefhebben (**15,12-13**).

Het thema van het Johannesevangelie komt in verschillende vormen en bewoordingen steeds terug. In Joh 17 komt het op een bijzondere manier, in de vorm van een gebed, naar voren. Omdat hier geen beelden worden gebruikt, lijkt het misschien abstracter, maar het is dezelfde boodschap:

Jezus is door God naar de wereld gezonden. Jezus komt van God en hij keert bij zijn dood naar God terug. Jezus vertegenwoordigt God, hij stelt de goddelijke werkelijkheid present en hij laat zijn leerlingen en ook ons daarin delen. Als we willen tenminste. In Jezus vindt ontmoeting met het goddelijke plaats (nieuwe tempel, 1,14), via Jezus en de leerlingen kunnen wij het goddelijke, God ontmoeten, maar ook rechtstreeks (**17,17-19** spreekt in termen van geheiligd worden; **17,20-26** in termen van eenheid en liefde). *Ontmoeting met het goddelijke?* Dat is veel te zwak uitgedrukt.

## 3. Aanvullende opmerkingen en citaten

Meister Eckhart (1260-1327/28) in zijn preken over de eenheid tussen God en mens.

Martin Buber (1878-1965) in 'Ich und du' over het Johannesevangelie m.b.t. de vraag wat Johannes bedoelt wanneer hij Jezus in 10,30 laat zeggen: 'Ik en de vader, wij zijn één'.

De eenheid tussen mensen onderling is hecht verbonden met de eenheid tussen mens en God. 'Horizontale' communio en 'verticale' communio horen bij elkaar. Deelhebben aan de eenheid van God via Jezus, maar ook direct, zonder bemiddeling is de kern, de essentie. Vanuit die eenheid doen verschillen er niet (meer) zo toe, noch tussen katholieken enerzijds en protestanten anderzijds, noch tussen katholieken en protestanten onderling, noch tussen christenen en vertegenwoordigers van andere religies, noch tussen gelovigen en niet-gelovigen of zij die zeggen niet in God te geloven.